

सम्पादकीय

नेपाल प्रज्ञामा-प्रतिष्ठान भाषा, साहित्य, संस्कृति, सामाजिकशास्त्र र दर्शनशास्त्रको क्षेत्रमा काम गर्ने सर्वोच्च निकाय हो। यी पाँच विषयक्षेत्रमध्ये सामाजिकशास्त्र विभागले सामाजिकशास्त्रसम्बन्धी विषयमा खोज, अध्ययन, अनुसन्धान, गोष्ठी, विमर्श तथा प्रकाशनको कार्य गर्दछ। यस विभागले यस वर्ष सामाजिकशास्त्र वार्षिक सङ्गोष्ठी (२०८१) सम्पन्न गरेको छ। यस गोष्ठीको मूल विषय **नेपाली राजनीति र परिवर्तन** रहेकोले यसैमा केन्द्रित रहेर प्रवचन, समूह छलफल तथा विमर्श भएको थियो। सामाजिकशास्त्रको पठनपाठनमा राष्ट्रिय चिन्तन, इतिहास र समाज, सामाजिक-सांस्कृतिक, सामाजिक-आर्थिक, विकास र समाज, द्वन्द्व र शान्ति निर्माण प्रक्रियामा समाज, सामाजिक विभेद र उत्पीडनले पारेका प्रभावहरू, सामाजिकशास्त्र अध्ययनका नयाँ आयामहरू, भाषाविज्ञान, भाषा र समाज, सीमान्तकृत समुदाय र समाजका सवालहरू, योग र प्राकृतिक चिकित्सा, स्वास्थ्य र समाजलगायत विविध विषयमा जोडिएर ६० भन्दा बढी लेखहरू प्राप्त भएका थिए। जसबाट विषयगत समावेशिताको आधारमा छनौट भएर एक्काइसओटा लेखहरू प्रस्तुत भएका थिए।

नेपालको राजनीतिक परिवर्तन भन्नेबित्तिकै अनेकौँ राजनीतिक घटनाक्रम जोडिएर आउँछन्। २००७ सालदेखि आजको सङ्घीय, लोकतान्त्रिक, गणतन्त्र मुलुकको स्थापना हुनुमा २०४२, ०४६, ०६१, ०६२/०६३ का राजनीतिक आन्दोलनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। देशमा गणतन्त्रको स्थापना भएपछि सबै निकायमा, समानुपातिक, समावेशिताको सिद्धान्त लागु गरियो। करिब डेढ दशकदेखि नेपालमा गणतान्त्रिक राज्य व्यवस्था, राज्यका अन्य शासकीय स्वरूप र यससँग जोडिएको सङ्घीयताको सवाल सीमान्तकृत समुदायको सांस्कृतिक अस्तित्व र अधिकार, सम्पूर्ण नेपाली जनताका जनजीवनका सामाजिक, आर्थिक पक्ष नेपालको राजनीति र समाज रूपान्तरणको मुख्य विषय बन्दै आएको छ। राजनीतिक परिवर्तन र फेरिएको शासकीय स्वरूपले बहुलवादी नेपाली समाजको चरित्र अङ्गीकार गर्न सक्थ्यो कि सकेन ? २०७२ सालमा संविधान जारी भएपछि नेपाल समाजवादतर्फ उन्मुख भएको हो त ? यसरी सैद्धान्तिक

हिसाबले परिवर्तन हुँदै गर्दा व्यवहारतः यी विषयमा कत्तिको पहुँच पुगेको छ ? स्रोत, साधन, आर्थिक पूर्वाधारहरू राज्यको पुर्नसंरचनासँगै अगाडि बढेका छन् कि छैनन् ? जातीय, लैङ्गिक, भाषिक अधिकारमा ठोस आकार निर्माण हुन सक्थे वा सकेन ? आजको सन्दर्भमा यी प्रश्नहरूमा बहस हुनु जरुरी छ । प्रश्न र जिज्ञासाले बहसको सृजना गर्दछ । तर्क र सही विश्लेषणले निष्कर्षमा पुग्न मद्दत गर्छ । प्रश्न गर्ने अधिकार सबैमा छ तथापि समस्याको निकास भन्ने हुनुपर्छ ।

उपर्युक्त राजनीतिक सन्दर्भका घटनाक्रमले नेपाली समाजमा केही न केही परिवर्तन ल्याएको छ । यद्यपि यसमा सन्तोष गर्ने ठाउँ छैन । अधिकार सीमित व्यक्ति र वर्गका हातमा आएको छ । सामन्ती परिपाटी कमजोर भए पनि जातीय, लैङ्गिक आदि विभेद पूर्ण रूपमा हट्न सकेको छैन । यी पुरानै विषय हुन् । आजको सन्दर्भमा बहुसंस्कृतिवाद, स्वायत्तता, सङ्घीयता, आत्मनिर्णयको अधिकारजस्ता नयाँ विषयमा पनि पर्याप्त बहस हुनु आवश्यक छ । समाजशास्त्रीय मान्यताअनुसार

समाज सदैव गतिशील र परिवर्तनशील हुन्छ । समय सन्दर्भअनुसार यस किसिमको कार्यमा नेपाल प्रज्ञा—प्रतिष्ठानको चासो र सरोकार रहिरहनेछ ।

एउटै जर्नलमा सबै क्षेत्र र विषयका लेखहरू समेट्न सकिँदैन । तसर्थ सामाजिकशास्त्र वार्षिक सङ्गोष्ठीमा प्रस्तुत भएका २१ ओटा लेखहरूमध्ये केही लेखहरू मात्रै यस अङ्कमा समावेश गरिएको छ । यस अङ्कमा समाविष्ट १७ लेखहरूमध्ये केही लेखहरू सङ्गोष्ठीमा प्राप्त भएका र प्रस्तुतीमा नपरेका पनि छन् । लेखको विषयवस्तु र संरचनाको आधारमा लेखकबाट परिमार्जन गराएर प्रकाशन गर्नयोग्य लेख छनौट गरिएको थियो । तिनै मध्येका केही लेखहरू यस अङ्कमा समावेश भएका छन् । दोस्रो अङ्क प्रकाशनका क्रममा आएका बाँकी लेखलाई पनि क्रमशः गरिएको छ । सङ्गोष्ठीमा प्रस्तुत भएका र प्रकाशनका लागि छानिएका बाँकी लेखहरू आगामी अङ्कहरूमा क्रमशः प्रकाशन गरिने छ ।

प्रधान सम्पादक